

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, Юлії Леонідівни Татаринцевої

на дисертаційну роботу Ден Цівень «Організаційно-економічне забезпечення корпоративної соціальної відповідальності»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 073 – Менеджмент

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність теми дисертації полягає в тому, що корпоративний сектор, який зосереджує значний економічний потенціал сучасного суспільства, відіграє ключову роль в глобалізованому світовому просторі. Завдяки своїй здатності до залучення інвестицій та ефективного управління, корпорації набувають значного впливу та автономії. Проте, із зростанням їхнього потенціалу, з'являється потреба в більшій соціальній відповідальності ведення бізнесу, а також в усвідомленні та прагненні реалізації суспільних зобов'язань. Незважаючи на численні дослідження, ще залишаються відкритими питання як щодо визначення специфіки соціальної відповідальності в контексті розподілу та реалізації корпоративного контролю, так і щодо розбудови цілісного механізму забезпечення соціальної відповідальності корпоративного утворення, функціонування якого неможливо без створення належного організаційно-економічного забезпечення. З огляду на викладене тема дисертаційної роботи Ден Цівень є безумовно актуальною та спрямованою на удосконалення практики діяльності суб'єктів господарювання.

Обравши метою роботи теоретичне обґрунтування та розробку методичних положень щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в господарському товаристві, здобувачкою було поставлено та вирішено комплекс складних завдань. До головних з них слід віднести: уточнення предметної області дослідження та розвиток теоретичного базису формування організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, обґрунтування методичних підходів щодо оцінювання стану та розвитку стратегічної складової корпоративної соціальної відповідальності, розвиток організаційно-

інформаційного забезпечення та формування процедур економічного обґрунтування заходів підтримки соціально відповідального ведення бізнесу. Визначене коло завдань є достатньо повним для досягнення мети дослідження.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано на кафедрі менеджменту Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» у межах теми «Управління стійким розвитком підприємства: теоретичні аспекти та методологічне забезпечення» (номер державної реєстрації 0121U1132924).

3. Аналіз змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації

Дисертаційна робота Ден Цівень є завершеною науковою роботою складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків і офіційних документів щодо впровадження результатів дослідження, а також містить дві анотації – українською та англійською мовами. Загальний обсяг дисертації – 281 сторінок друкованого тексту. Дисертація містить 23 таблиці, з них 11 таблиць займають 17 повних сторінок; 23 рисунки, з них 9 рисунків займають 10 повних сторінок; список використаних джерел з 255 найменувань – на 24 сторінках; 13 додатків – на 56 сторінках.

У вступі до дисертаційної роботи Ден Цівень доведено актуальність та визначено мету роботи, коректно визначено об'єкт та предмет дослідження, методи його проведення, сформовано відповідні завдання, а також елементи наукової новизни. Здобувачка визначила практичну цінність одержаних результатів дослідження та надала дані щодо апробації його положень.

У першому розділі описано, як політика соціальної відповідальності бізнесу інтегрується в управління господарськими товариствами на основі різних підходів щодо використання практик її реалізації. Підкреслено необхідність чіткого розмежування ролей та функцій головних учасників процесу забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, зокрема підприємств та урядових органів, для ефективного запровадження та поширення ініціатив із соціально-відповідального ведення бізнесу. Детально розглянуто організаційно-економічні фактори, що сприяють корпоративній соціальній відповідальності в акціонерних товариствах, а також вивчено

взаємодію товариств із різними групами стейкхолдерів в контексті корпоративної соціальної відповідальності. Розроблено систему класифікації ключових аспектів соціальної відповідальності та висвітлено корпоративні особливості їх реалізації в акціонерних товариствах. Також розкрито структуру та особливості взаємодії різних елементів механізму забезпечення соціальної відповідальності у корпораціях. Встановлено складний характер формування корпоративної соціальної відповідальності, який базується на досягненні балансу між специфікою акціонерного інвестування та широким спектром суспільних зобов'язань акціонерних товариств.

Другий розділ дисертації розкриває аналітичне забезпечення розвитку корпоративної соціальної відповідальності. Основної увагу тут приділено причинам зростання значущості корпоративної соціальної відповідальності. Розроблено рекомендації для українських суб'єктів господарювання, щоб сприяти їхньому внеску в досягнення цілей сталого розвитку ООН через корпоративну соціальну відповідальність. Доведена важливість інтеграції корпоративної соціальної відповідальності в стратегічний розвиток товариств. Висвітлено плюси та мінуси різних методичних підходів до оцінки корпоративної соціальної відповідальності. Підкреслено значення концепту ефективності як ключового елемента в методичному оцінюванні рівня соціальної відповідальності ведення бізнесу. Доведена важливість трьох основних аспектів оцінювання корпоративної соціальної відповідальності: витратного, результативного та поведінкового. Розроблена система показників оцінювання стану корпоративної соціальної відповідальності з врахуванням особливостей інсайдерського та аутсайдерського представництва.

У третьому розділі представлено застосування системно-рефлексивного підходу до управління розвитком корпоративної соціальної відповідальності. Висвітлено процес створення соціально-відповідальної взаємодії між підприємством і його стейкхолдерами з використанням рефлексивних методів. Розглянуто вплив рефлексії на формування свідомості стейкхолдерів стосовно корпоративної соціальної відповідальності та введено поняття «соціально-відповідальна рефлексія». Запропоновано багаторівневий підхід щодо обґрунтування та прийняття рішень у сфері соціально-відповідального

ведення бізнесу. Розроблено модель, що інтегрує системно-рефлексивний підхід у бізнес-процеси створення цінності. В рамках даної моделі розглянуто корпоративну репутація як складову стратегічного вибору господарського товариства. Запропоновано зв'язок концепції інтегрованого звітування з цілями сталого розвитку в рамках організаційно-інформаційного підходу щодо розподілу рефлексивних впливів серед функцій управління соціальною відповідальністю. Подано методичний підхід до кваліметричного оцінювання рефлексивної здатності інформаційних повідомлень господарського товариства у сфері соціальної відповідальності, а також розроблено пов'язані з такими повідомленнями стратегічні матриці. Надано рекомендації щодо економічного обґрунтування заходів з реалізації соціально відповідального ведення бізнесу, орієнтованих на оптимізацію бізнес-процесів та покращення позиціонування підприємства як соціально відповідального.

Висновки за розділами та загальні висновки відображають основні результати, які повною мірою корелюють з поставленими у дисертаційній роботі завданнями. В додатках наведена інформація щодо практичного впровадження отриманих результатів.

За змістом, сутністю, структурою та оформленням дисертаційна робота характеризується логічністю викладення положень та повною мірою висвітлює зміст визначених розділів.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертація містить ряд результатів, яким притаманна наукова новизна. З найбільш суттєвих доробок роботи можна відзначити:

1. Удосконалено теоретичні положення щодо розвитку організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, які на відміну від відомих передбачають узгоджене поєднання статично-структурної (створення орієнтованої на підтримку соціально-відповідального ведення бізнесу конфігурації корпоративних відносин) та динамічно-процесної (імплементация принципів соціально відповідального ведення бізнесу в контури корпоративного управління) моделей забезпечення заданого рівня корпоративної соціальної відповідальності;

2. Удосконалено методичний підхід щодо оцінювання стану соціальної

відповідальності господарського товариства, відмінність якого полягає у виділенні витратної, результативної та корпоративно-поведінкової складових оцінювання, а також у формуванні відповідної даним складовим системи показників, що враховує дихотомію інсайдерського та аутсайдерського представництва.

3. Удосконалено організаційно-інформаційне забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, через прийняття системно-рефлексивної парадигми гармонізації взаємодії підприємства зі стейкхолдерами, моделювання реалізації розподілених за складовими бізнес-моделі діяльності підприємства рефлексивних впливів та розвиток рефлексивної здатності інформаційних повідомлень підприємства щодо соціальної відповідальності.

4. Набув подальшого розвитку методичний підхід щодо розвитку стратегічної складової забезпечення корпоративної соціальної відповідальності підприємства, заснований на матричному обґрунтуванні стратегічного вибору напрямів забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, доповненні стратегічної карти збалансованої системи показників рівнем рефлексивного коригування її параметрів та представленні стратегії як орієнтиру рефлексивного формування образу підприємства.

5. Набула подальшого розвитку процедура економічного обґрунтування заходів з забезпечення соціально відповідального ведення бізнесу, заснована на визначенні пріоритетності сфер забезпечення корпоративної соціальної відповідальності для залучення добросовісних ділових практик та на врахуванні сценаріїв, реакції господарського товариства на запити оточення щодо забезпечення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу.

5. Достовірність отриманих результатів та висновків

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, розробок, висновків та рекомендацій, викладених в роботі, підтверджується глибоким вивченням проблемного кола питань в економічній літературі, узагальненням основних ідей і підходів. Також достовірність отриманих результатів забезпечується застосуванням широкого комплексу методів наукового пізнання, а саме методів: теоретичного узагальнення, монографічного, морфологічно-семантичного аналізу, класифікації, аналізу і синтезу, індукції та дедукції,

кластерного аналізу, формалізації, математичної логіки та булевої алгебри, когнітивного моделювання, структурно-функціонального моделювання, кваліметричного оцінювання, матричних методів, Баєсових графових імовірнісних моделей, визначення зв'язку між факторами DEMATEL.

6. Практична цінність одержаних результатів та рекомендації щодо їх подальшого використання

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретико-методичні положення доведені до рівня конкретних рекомендацій щодо розвитку організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності. Практична значущість розробок здобувачки підтверджується їх впровадженням в практику господарювання ТОВ «Кривоозерська Аква Трейд» (довідка від 27.06.2023 р.), ТОВ – фірма «Оттімо» (довідка № 35 від 05.09.2023 р.), ТОВ «ПРОЗАПАС» (довідка від 20.09.2023 р.). Результати дисертації також використовуються у навчальному процесі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (акт від 17.10.2023 р.).

7. Оформлення дисертації, дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладення наукових положень та результатів в опублікованих працях

Дисертація виконана з дотримання вимог академічної доброчесності, отримані результати дають підстави говорити про оригінальність роботи. У тексті містяться авторські ідеї, і не виявлено використання ідей інших науковців без посилання на їх роботи.

Основні положення дисертації опубліковано у 10 наукових працях, серед яких 4 статті у періодичних наукових виданнях, що увійшли до переліку наукових фахових видань України та 6 тез доповідей міжнародних науково-практичних конференціях.

8. Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи

Дисертація Ден Цівень на тему «Організаційно-економічне забезпечення корпоративної соціальної відповідальності» виконана на високому науковому рівні, має теоретичне та практичне значення. Однак, існують деякі дискусійні питання, на яких необхідно зупинитися більш детально.

1. При викладенні змісту корпоративної соціальної відповідальності (перший розділ дисертації) та обґрунтуванні кооперативної моделі гармонізації простору міжсуб'єктної взаємодії підприємства зі стейкхолдерами щодо розвитку соціально-відповідального ведення бізнесу (рис. 3.3) автор орієнтується виключно на положення стандарту ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності». Такий підхід є цілком зрозумілим, але робота певною мірою б виграла від використання також положень інших стандартів, зокрема AA1000 (оцінювання залученості стейкхолдерів) та SA8000 (оцінювання соціальних аспектів систем управління).

2. Доречно було б визначити зміст поняття та навести структуру саме організаційно-економічного забезпечення корпоративної соціальної відповідальності, об'єднавши всі пропозиції автора в рамках єдиної моделі предметної області дослідження.

3. Підтримуючи автора щодо доречності забезпечення розвитку корпоративної соціальної відповідальності через застосування положень системно-рефлексивної парадигми слід було б надати більше інструментів практичної реалізації такої парадигми, наприклад через використання теорії ігор.

4. В наведеній на рис. 3.4 булевій решітці рефлексивного вибору мали б бути дихотомічні формулювання, тоді як наведений приклад векторів визначення готовності підприємства підтримувати корпоративну соціальну відповідальність відповідає лише «позитивному полюсу».

5. Слід підтримати автора щодо доречності кваліметричного оцінювання рефлексивної здатності інформаційних повідомлень підприємства щодо корпоративної соціальної відповідальності. Більш того, вельми цінною є пропозиція проведення такого оцінювання в рамках складових концепції інтегрованого звітування. Разом з тим, автор передбачає однаковість питань запропонованої кваліметричної шкали (табл. 3.6) для всіх елементів інтегрованого звіту (табл. 3.7). Доречно було б додати групу напрямів оцінювання, які б були орієнтовані на окремий вид капіталу, що відображається в інтегрованому звіті.

Однак зазначені зауваження не є принциповими, істотно не впливають на зміст дисертаційної роботи та не знижують її наукової та практичної цінності.

9. Висновки

Дисертаційна робота Ден Цівень є завершеною науково-дослідною роботою, яка містить науково-обґрунтовані результати, яким притаманна наукову новизна та практична значущість. Тема дослідження відповідає галузі знань 07 – Управління та адміністрування та спеціальності 073 – Менеджмент. Зважаючи на актуальність теми дисертаційної роботи, обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхню новизну та практичну цінність, повноту викладу в наукових публікаціях, відсутність порушень академічної доброчесності, вважаю, що дисертаційна робота здобувачки Ден Цівень «Організаційно-економічне забезпечення корпоративної соціальної відповідальності» відповідає вимогам 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціальної вченої ради Закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44 та вимогам до оформлення дисертації МОН України від 12.01.2017 № 40, а сама авторка, Ден Цівень, заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 073 – Менеджмент.

Рецензент:

доцент кафедри обліку і фінансів
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
кандидат економічних наук, доцент

Юлія ТАТАРИНЦЕВА

Підпис засвідчено:

Вчений секретар
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Юрій ЗАЙЦЕВ

19.01.2024 р.